

Kolmas sektor meil ja Inglismaal

Rein Järvelill (RiTo 2), Riigikogu liige

Kas meile on vaja kodanikuühiskonda? Kuidas saame kaasa aidata ühiskonna arengule? Kuidas on kolmas sektor organiseerunud Inglismaal ning millised on kodanikeühenduste arenguvõimalused Eestis? Alljärgnevaga püüan leida vastuseid neile küsimustele, tuginedes muuhulgas ka käesoleva aasta mais Inglismaal töövisiidil kuuldude.¹

Kodanikuühiskonna temaatika on muutumas järjest aktuaalsemaks. Meenutagem, et 14. detsembril 1999. aastal kirjutasid Eesti erakondade ja mittetulundusühenduste esindajad alla koostöömemorandumile ning juba on Riigikogu fraktsioonidele Eesti erakondade ja mittetulundusühingute koostöökoja poolt edastatud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni esialgne tekst, sooviga panna see dokument Riigikogus arutelule ja vastu võtta riikliku kontseptsioonina.²

Vajadus kodanikuühiskonna järele

Paljud meist on üles kasvanud sellisel ajal, kus polnud kohta kodanikuühiskonnale. Seetõttu on meil nüüd tihti raske mõista selle tähtsust. Arvame, et kõigi küsimustega võiks toime tulla era- ja avalik sektor. Lääne demokraatia ning ka meie probleemiks on kujunenud kodanike ükskõikne suhtumine oma riiki ja valimisaktiivsuse langemine nii riigi kui kohalikul tasandil. Inimesed tunnetavad, et nende arvamust ei arvestata riigiasjade otsustamisel ja otsused tehakse kuskil väga kaugel. Olukord on hoopis teine, kui käiakse koos väikestes gruppides, kus langetatakse oma tegevuse kohta ise otsuseid ja nauditakse üheskoos oma tegevuse vilju. Nõnda tunnevad inimesed ennast vajalikena ja ühiskonnale kasulikena. Sellist kodanike aktiivsust tuleb igati tunnustada ja julgustada. Nii saab lahendada väga palju meie ees seisvaid probleeme, eriti sotsiaal- ja loodushoiu valdkonnas, ning seda suuresti just kolmanda sektori enda vahenditega.

Kui riigi tugevus on teenuste pakkumise universaalsus, siis kolmanda sektori tugevus on üksikute ja konkreetsete probleemide nägemine. Riik ei saa loobuda universaalsete teenuste pakkumisest, sest see kohustus on riigile pandud juba põhiseadusega. Kolmas sektor ei ole võimeline universaalset teenust pakkuma. Seda tehes omandaks mittetulundusühing äriühingu tunnused, mille tagajärjel kaoks ära isiklik initsiatiiv ja muutuks tähtsaks raha saamine, mitte teenuse enda pakkumine. Teisest küljest on palju konkreetseid probleeme, mida saab kolmas sektor väga edukalt lahendada. Seega saab tulevik olla ainult jätkuvas koostöös.

Lääne-Euroopas nähakse väga selgelt kolmanda sektori rolli. Euroopa Komisjoni president Romano Prodi on rõhutanud, et Euroopale on vaja uut partnerlust ELi institutsioonide, rahvuslike valitsuste, regionaalsete ja kohalike valitsuste ning kodanikuühiskonna, see tähendab kolmanda sektori vahel. Ta on nimetanud seda "Network Europe"(Prodi 2000). Euroopa võrgustik tähendab eelnimetatud poolte vahelist pidevat dialoogi erinevate poliitikate väljatöötamisel, ellurakendamisel ja monitooringul.

Kodanike tegevuseks on vaja ressursi: heategevust või annetusi

Inimesed võivad protsesse mõjutada kas ise tegutsedes või annetades selleks oma säästetud vahendeid. Eestlastel on tegelikult väga pikk ühistegevusalane traditsioon. Kõik me teame, mis on talgud. Palju vähem on neid, kes on ise talgutel aktiivselt osalenud. Talgud on olnud omased külaühiskonnale, kus kõik tunnevad üksteist ja on suures sõltuvuses üksteisest. Tihti on ühine tegutsemine olnud ellujäämise küsimus. Koos industrialiseerumise, urbaniseerumise ning viiskümmend aastat kestnud sovetiseerimisega on sellisest koostegutsemisest saamas mälestus. Tähtis oleks siiski seda traditsiooni säilitada ja anda talle uus, tänapäevane sisu.

Erinevalt ühisest tegutsemisest on annetamine ühis- või heategevuseks seotud otseselt säästmisega. Märkimisväärne annetamine on võimalik teatud siseriikliku säästmise juures. Vaadeldes Eesti siseriiklikku säästmist aastatel 1994–1998, näeme, et see on olnud 16–20% vahel SKP-st, kusjuures väga suure osa sellest on moodustanud avaliku sektori säästmine, mis ei ole OSCE maades just tavaline. Eesti erasektori säästmine on kõikunud 11 ja 16% vahel SKP-st, kusjuures eraisikute säästmine on vaid 3–6% (Pikkani, Randveer 1999). Euroopa Liidu keskmine siseriiklik säästmine 1998.aastal oli 21,2% SKP-st, sealhulgas erasektori säästmine 20,9% (World Economic Outlook 1999). Ühendatud Kuningriigis on aastatel 1970–95 olnud eraisikute keskmine säästmine 9,2% SKP-st, mis on ligikaudu kaks korda suurem kui Eestis (Bakhshi, Haldane, Hach 1997).

Eesti inimene mõtleb annetamisele väga vähe. Suuremateks muredeks on enda ja lähedaste tervis ning see, kuidas ots-otsaga kokku tulla (Saar Poll 1999). Lisaks vähestele säästudele on Eestis ka tohutu investeringutevajadus. Püüame ju järele jõuda Lääne-Euroopa heaoluriikidele nii tehnoloogiliselt kui ka elatustaseme poolest. Seetõttu kulutatakse heategevuseks ja ühistegevuseks väga vähe.

Nendes riikides, kus on suur sisemaine säästmine ja vastav traditsioon, liiguvad heategevuses ja kolmandas sektoris suured rahad. Üheks selliste traditsioonidega maaks on Inglismaa.

Kodanikuühiskond Inglismaal

Pika ajalooga Inglismaa kolmas sektor on tänaseks kujunenud üheks suuremaks tööandjaks. Seal on hõivatud rohkem inimesi kui põllumajanduses ja rõivatööstuses kokku. Kogu sektor on väga kirju nii liikmete, tegevuste kui organisatsioonide poolest. 1300 erinevat mittetulundusorganisatsiooni on koondunud katusorganisatsiooni – National Council for Voluntary Organizations (NCVO) alla. NCVO sai alguse 1919. aastal 1000 inglise naela suurusest annetusest, mis paluti kulutada parema maailma ülesehitamiseks. NCVO tulevikunägemuseks on aus ja avatud ühiskond, kus julgustatakse ja toetatakse vabatahtlikku tegevust. Oma tegevuses peegeldab NCVO liikmesorganisatsioonide vajadusi ja soove, pakub neile kvaliteetset abi asjade korraldamisel, julgustab omavahel suhtlema ja kogemust vahetama, vahendab informatsiooni, näitab ja säilitab liikmesorganisatsioonide mitmekesisust, arendab ja koolitab personali ning püüab tagada oma liikmetele võrdsed võimalused tegevuseks. NCVO on väga iseseisev organisatsioon, sest tema 3 709 000 naela

suurusest kogueelarvest moodustab riigieelarveline raha ainult 851 000 (Annual Review 1998–1999). Heategevuse vahendite efektiivseks ja ratsionaalseks kasutamiseks on NCVO asutanud oma fondi – Charities Aid Foundation (CAF). Sellest on tänaseks kujunenud võimas finantsorganisatsioon harukontoritega paljudes riikides, mille kaudu vahendatakse vabatahtlikule sektorile 400 miljonit ameerika dollarit aastas.

1998. aastal jõuti Inglismaal raamkokkuleppeni riigi ja kolmanda sektori vahel, mida kutsutaksegi lihtsalt *Compact*. Tony Blair ütleb kokkuleppe eessõnas: “*Kokkulepe valitsuse ning vabatahtlik-ühiskondliku sektori vahel loob raamistiku, mis aitab kujundada meie suhteid igal tasandil. See tõdeb, et valitsus ja vabatahtlik sektor täidavad ühiskonna poliitika ja teenuste arendamisel ning elluviimisel teineteist täiendavaid rolle ning valitsuse ülesandeks on edendada vabatahtlik-ühiskondlikku tegevust igal elualal meie riigis.*” (Compact 1998)

Inglismaa kolmas sektor on organiseerunud, neil on tugev katusorganisatsioon, erasektori annetused on suured ja need liiguvad läbi usaldusväärse fondi. Kolmas sektor on võtnud endale väga palju ülesandeid. Suhted riigiga on reguleeritud kokkulepetega.

Kolmanda sektori võimalused Eestis

Eestiski on aukartustäratav arv igasuguseid formaalseid ja mitteformaalseid kodanikeühendusi ning neid tekib pidevalt juurde. Siiski on meie mittetulundusühingutel (õnneks väga paljude eranditega) kaks puudust. Esiteks on enamus neist väga noored ja pikkade traditsioonideta, mistõttu puudub ühiskonnal usaldus nende vastu. Teiseks on meie mittetulundusühingutel puudus vahenditest efektiivseks tegutsemiseks. Väikese siseriikliku, eriti just erasektori säästmise tõttu loodavad mittetulundusühingud saada oma põhivahendid riiklikest või välisrahadel baseeruvatest fondidest või otse valitsuselt. Kui puuduvad aga omavahendid või soov oma jõuga midagi ära teha, ei täida mittetulundusühingud nende suhtes püstitatud ootusi. Nagu eelpool öeldud, oodatakse, et kolmas sektor lahendaks ära need probleemid (ja seda põhiliselt omavahendeid kasutades), kuhu riigi ja omavalitsuse käed ei ulatu.

Kolmanda sektori arengut pidurdab ka meie suhteliselt hästi korraldatud sotsiaal- ja tervishoiusüsteem. Meil on kõigile tagatud vanadus- ja invaliidsuspension, ravikindlustus ning riiklikult finantseeritud haridus, mistõttu ei tunta vajadust neis valdkondades tegutseda.

Siiski on ka Eestis riiklikul tasandil tunnistatud kodanikuühiskonna vajadust. On ju meie avalik sektor olnud üks suurem kolmanda sektori rahaline toetaja. Kolmanda sektori rolli tunnetavad ka meie erakonnad – sellele viitab koostöömemorandum ning erakondade programmides kolmandale sektorile pühendatu. Näiteks Rahvaerakonna Mõõdukad programmis seisab: “*Me toetame tsiviil- ehk kodanikuühiskonna ja osalusdemokraatia arengut, mis annab igähele võimaluse kõigil otsusetasanditel kaasa aidata ühiskonnaelu kujundamisele.*”

Tundub, et Eestis on olemas eeldused tugeva kodanikuühiskonna kujunemiseks. Siiski tahaks rõhutada vajadust suurema usalduse järele, kuid selleks peab kolmas sektor olema ise elujõulisem ning oma tegudega näitama, et ta on riigile tõsiseltvõetav partner, keda võib usaldada. Mis puudutab aga väliskogemust, siis peame sealt küll õppima, kuid oma tee siiski ise valima. Jääb ainult nõustuda sir Kenneth Sowe´ga, et Eestil tuleb valida oma kultuurilisele ja ajaloolisele traditsioonile sobiv tegevuskava kodanikuühiskonna arenguks ja hoiduda pimesi teistes ühiskondades eksisteerivate mudelite kopeerimisest.³ Peame küll tutvuma, kuidas ja miks on tehtud, aga otsustused ning valikud oma ühiskonna kujundamisel tuleb siiski meil endal teha.

Märkused

1. Riigikogu liikmed Rein Järvelill, Tõnu Kauba, Aimar Altosaar ja Deiw Rahumägi (Siseministeerium) viibisid Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liidu koordineeritava UNDP projekti "Eesti valitsusväliste organisatsioonide jätkusuutlikuse tugevdamise" raames Suurbritannias tutvumisreisil koos Eesti kolmanda sektori esindajate Kadri Kopli, Taivo-Ahti Adamsoni ja Heli Kasega. – Projekti kohta lisainfo: <http://www.ngo.ee> ja <http://www.undp.ee>
2. Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni puhul on tuntav suur Briti Compact'i mõju nii idee kui sisu poolest. Briti Compact'iga on võimalik tutvuda: <http://www.homeoffice.gov.uk> või <http://www.ncvo-vol.org.uk>
3. Sellist mõtet väljendas Sir Kenneth Sowe meie kohtumisel Londonis. Sir Kenneth Sowe on Inglise vabatahtliku sektori valitsussuhete töögrupi juht, kelle eestvedamisel toimusid Compact'i läbirääkimised, ta on töötanud pikemat aega erinevatel kõrgetel ametikohtadel Briti valitsuse juures, on olnud peaministrite Wilsoni ja Thatcheri erasekretäriks, peaministri büroo juhatajaks ning Bulgaaria ja Mongoolia valitsuste nõustajaks.

Kasutatud kirjandus

Bakhshi, H.; Haldane, A.G.; Hach, N. (1997) Some Costs and Benefits of Price Stability in the United Kingdom. Bank of England, London.

Compact on Relations between Government and the Voluntary and Community Sector in England (1998) Home Office Voluntary and Community Unit, London (vt <http://www.homeoffice.gov.uk/acu/compact.pdf>).

NCVO Annual Review (1998–1999) London, Blackmore Limited.

Prodi, R. (2000) Towards a European civil society. SPEECH/00/124, Bad Honnef.

Pikkani, R, Randveer, M. (1999) Säätmine Eestis. Eesti Panga Toimetised, nr 3.

Saar Poll (1999) Sotsioloogiline uuring: Riik ja rahvas.

World Economic Outlook (1999) IMF, Washington, DC.